

7. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Брама, изд. Вовчок О.Ю., 2004. – 336 с.
8. Селіванова О.А. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
9. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning. Construction in Natural Language. – Cambridge: Cambridge Un-ty Press, 1994. – 190 p.
10. Johnson-Laird Ph.N. Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference and Consciousness. – Cambridge (Mass.): Cambridge Un-ty Press, 1983. – 513 p.
11. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind. – Chicago: The Un-ty of Chicago Press, 1987. – 614 p.

УДК 811.161.2'373.2

НОВІЦЬКА Л.В.
(Умань)

АНТРОПОНІМІЯ ПОВІСТІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА “ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ...”

У статті розглядаються власні назви, які зафіксовані у повісті М. Стельмаха “Гуси-лебеді летять...”. Засвідчено, що функціонують переважно вторинні одно- і двокомпонентні літературно-художні антропоніми, які виразно відбивають специфічні риси українського антропонімікону.

Сучасна українська ономастика поповнилася значною кількістю праць, присвячених проблемі класифікації літературно-художніх онімів, лінгвальним та екстралінгвальним факторам впливу на процеси творення та функціонування онімів у художньому тексті (дослідження Л. Белея, В. Калінкіна, Ю. Карпенка та ін.). Однак ономастикон М. Стельмаха ще не був предметом наукових студій вітчизняних дослідників. Жанрова і тематична різноманітність літературно-художніх текстів М. Стельмаха служить запорукою багатства та стильової багатофункціональності літературно-художніх антропонімів (ЛХА), які вживаються у його текстах. З огляду на сказане, **актуальність статті** визначається потребою всебічного і ґрунтовного вивчення ЛХА М. Стельмаха як важливої ланки у розвитку нової української літературно-художньої антропонімії ХХ ст.

Нами було опрацьовано повість письменника “Гуси-лебеді летять...”, яка досить насичена ЛХА (усього в обстеженому тексті письменник використовує 82 власні назви персонажів). Найбільш уживаними власними назвами персонажів письменника є ЛХА *Себастьян* (114 іменевживань), *Юхрим* (79), *Мар’яна* (54), *Михайло* (47), *Шевко* (36), *Люба* (33), *Порфирій* (28), *Трохим* (25).

Крім ЛХА – власних назв персонажів, у повісті зустрічаються й реальні антропоніми, які не називають персонажів (наприклад: *Котовський*, *Пілсудський*, гетьман *Скоропадський*, *Шевченко*). Ю. Карпенко справедливо називає такі оніми назвами “з розмитотою, неконкретною денотатністю” [4, с. 62], які не є дійовими особами твору, але персонажі повісті згадують їх, відтворюючи історичні події ХІХ–ХХ ст.

Спостереження над літературно-художньою антропонімією М. Стельмаха показали, що письменник намагався забезпечити реалістичність та правдивість ЛХА, що він стежив, аби мовне походження його ЛХА, як правило, узгоджувалося з національною чи етнічною належністю персонажів-денотатів. Зокрема, персонажі-українці іменуються традиційними українськими християнськими іменними варіантами. Окрім традиційних українських імен, персонажі номінуються антропонімами інших класів: прізвиськими, прізвищевими назвами, патронімами, андронімами тощо: *Дебелюк*, *Куценький*, *Шевко*, *Шевчик*, *Тимченко*, *Бабенко*, *Бульба*, *Недоламаній*.

В українській літературно-художній антропоніміці прийнято розрізняти первинні ЛХА – авторські неологізми; вторинні ЛХА – власні назви персонажів, перенесені автором з реального антропонімікону, та терціальні ЛХА – власні назви, запозичені з фольклорного чи літературно-художнього антропонімікону інших письменників [2, с. 32–42].

Первинні ЛХА у творі “Гуси-лебеді летять...” відсутні.

Вторинні ЛХА утворені на базі реальних антропонімів. Джерельна база літературно-художньої антропонімії М. Стельмаха показує реальну українську антропонімію ХVІІ–ХХ ст. Серед власних назв відомих історичних особистостей письменник представив такі: *Шевченко*, *князь Кочубей*, *Котовський*, *Пілсудський*, гетьман *Скоропадський* тощо.

Вагомим джерелом поповнення літературно-художнього антропонімікону М. Стельмаха слід вважати український реальний народнорозмовний антропонімікон. Письменник для номінації деяких

своїх персонажів використав імена близьких та рідних йому людей. Так, наприклад, *Ганна і Панас* – батьки *Стельмаха*, *Дем'ян* – дід.

Значна частина ЛХА-імен письменника підтверджується народнорозмовним походженням, наприклад: *Ганна*, *Мар'яна*, *Люба*, *Іван*, *Микола*, *Михайло*, *Уляна*, *Петро*, *Володимир*, *Гаврило* тощо. Реальна українська антропонімійна система ХХ ст. представлена також у ЛХА-прізвищевих назвах із суфіксами **-юк**, **-енко**, **-ко**: *Дебелюк*, *Костюк*, *Гуменюк*, *Тимченко*, *Бабенко*, *Шевко*.

Яскравим прикладом терціальних ЛХА літературного походження є антропоніми *Робінзон Крузо*, *Тарас Бульба*, *Том Сойєр*.

Численними у М. Стельмаха є запозичення з Біблії: *Авель*, *Кайн*, св. *Ілля*, *Ісус Христос*, св. *Петро*, апостоли *Петро і Павло*, св. *Юрій*.

Дослідження фонетичних, морфологічних, словотворчих, лексичних та синтаксичних засобів творення ЛХА є необхідним складником повної характеристики літературно-художнього антропонімікону будь-якого письменника.

Джерелом лексичних ресурсів антропонімікону для М. Стельмаха могла бути апелятивна лексика. На основі метафоричних та метонімічних зв'язків (співвідношення значення слова і якоїсь риси чи особливості характеру персонажа) автор утворює низку ЛХА – прізвище та прізвищевих назв, на кшталт *Гива*, *Куценький*, *Дебелюк*, *Шевчик*, які покликані увиразнити певну рису денотата-персонажа.

Серед словотвірних ресурсів М. Стельмаха для творення ЛХА використав андронімні та патронімні суфікси **-івна**, **-енко**: *Дем'янівна*, *Василівна*, *Митрофаненко*. Поодинокі ЛХА М. Стельмаха прикметникового типу також утворені за продуктивними українськими та польськими моделями, зокрема за допомогою суфіксів **-ськ-** (**-цьк-**): *Кажуть, знову банда Гальчевського об'явилася* [5, с. 516].

У літературно-художньому антропоніміконі письменника представлено іменні варіанти, у структурі яких містяться традиційні українські здрібно-пестливі форманти **-к**, **-ик**, **-очк-**, напр.: *Мар'янка*, *Мар'яночка*, *Михайлик*, *Івасик*. М. Стельмах уводить у повість й усічені варіанти жіночих та чоловічих імен, утворених регресивним (безафіксним) способом: *Люба*, *Настя*, *Андрій*, *Гнат*, *Ганна*, *Дем'ян*, *Іван*, *Стратон*, *Уляна*, *Стефа*, *Трохим* тощо.

Із морфологічних ресурсів М. Стельмаха використовує найменування у формі множини: *Я зіскакую на землю, путаю Обмінну й розміркову, куди ж гайнути по гриби: в березину чи в загороду Костюків ...* [5, с. 524].

Фонетичні ресурси в літературно-художній антропонімії повісті застосовуються рідко: *Уляна* – *Оляна*, *Грицько* – *Рицько*.

Синтаксичні засоби М. Стельмаха використовує при творенні ЛХА за моделлю “апелятив + антропонім”: *дядько Себастьян*, *дядько Микола*, *святий Петро*.

Структура ЛХА М. Стельмаха відзначається багатством і різноманітністю, а тому детальне вивчення цієї проблеми є важливим компонентом дослідження літературно-художнього антропонімікону письменника. За будовою ЛХА поділяються на одно-, дво- та полікомпонентні. Кожну з цих груп, звичайно, можна поділити і на підгрупи.

Однокомпонентні ЛХА – це власні назви, які містять лише одну онімну одиницю. За належністю до певного антропонімічного класу однокомпонентні ЛХА диференціюються на такі підгрупи: а) ЛХА-імена: *Володимир*, *Василина*, *Дем'ян*, *Данило*, *Ликерія*, *Микола*, *Михайло*, *Люба*, *Мар'яна* тощо; б) ЛХА-прізвища, прізвищеві назви або прізвиська: *Бульба*, *Недоламаний*, *Гальчевський*, *Шевко*, *Шевчик*, *Дебелюк*, *Митрофаненко*, *Куценький*, *Гуменюк*, *Тимченко*, *Бабенко* тощо.

До складу двокомпонентних відносяться оніми, які складаються із двох антропонімів різних класів. Двокомпонентні ЛХА утворюються за такими моделями: а) “ім'я + прізвищева назва або прізвисько”: *Гаврило Шевко*, *Михайло Куценький*, *Петро Шевчик*, *Трохим Тимченко*, *Юхим Бабенко*; б) “ім'я + патронім”: *Ганна Дем'янівна*, *Настя Василівна*.

Полікомпонентні оніми, у складі яких є щонайменше три антропоніми, в аналізованому творі не зустрічаються.

Усім ЛХА М. Стельмаха притаманна номінативна функція як первинна для будь-якого оніма. Науковці при визначенні номінативних ЛХА в українській літературно-художній антропонімії орієнтуються на зміст художнього твору, у тексті якого функціонують досліджувані ЛХА, і розрізняють при цьому первинні і вторинні номінативні ЛХА [1, с. 12]. У літературно-художньому антропоніміконі М. Стельмаха групу первинних номінативних ЛХА становлять в основному власні назви персонажів, які іменуються традиційними українськими іменами та їхніми варіантами: *Гнат*, *Люба*, *Уляна*, *Омелько*, *Олександр*, *Стефа*, *Сергій* тощо. Вторинні ЛХА номінативну функцію виконують ситуативно (так, ЛХА *Котовський* у свідомості читача однозначно пов'язується з громадянською війною).

Дослідники реальної та літературно-художньої антропонімії неодноразово слушно наголошували, що всякий онім – продукт людського суспільства, а тому кваліфікується соціально значущою одиницею [4, с. 132]. Виявлені нами соціально значущі ЛХА М. Стельмаха здатні вказувати на вік, сімейний стан або соціальний статус денотатів-персонажів. Так, за допомогою зменшено-пестливого суфікса **-ик-** можна визначити дитячий вік героїв: *Михайлик*, а суфікс **-к-** передає супровідне емоційно-експресивне навантаження, наприклад: *Ти приїжджай до нас, Мар'яночко, бо ми всі дуже любимо тебе* [5, с. 565].

У літературно-художній антропонімії письменника високою частотою вживання характеризуються традиційні для української народнорозмовної та фольклорної онімії парубочі варіанти прізвищ та прізвищевих назв, структура яких містить суфікс **-енк-о**, наприклад: *Бабенко, Тимченко, Митрофаненко*. Варіанти ЛХА з іменем по батькові М. Стельмах використовує рідко: – *Привів, Насте Василівно, вам свого школяра. Може, і з нього буде якийсь толк* [5, с. 554].

Етимологія імен засвідчує, що найбільшою частотою вживання характеризуються імена, запозичені з грецької, рідше – латинської, давньоєврейської, слов'янської мови-джерела, які, проте, є традиційними українськими християнськими іменними варіантами.

Отже, у творчому арсеналі М. Стельмаха літературно-художні антропоніми – важливий мовний засіб із широкими виражальними можливостями. Структура ЛХА відзначається різноманітністю і відтворює характерні особливості художнього стилю письменника. Чекають на дослідження й інші розряди власних назв, які зустрічаються у творах М. Стельмаха і здатні доповнити висновки про складники його літературної майстерності.

Література

1. Белей Л.О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. – Ужгород, 1995. – 119 с.
2. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. – Ужгород, 2002. – 175 с.
3. Карпенко Ю.О. Про антропонімію роману “Берестечко” Ліни Костенко // Записки з ономастики. – Одеса, 2001. – Вип. 5. – С. 62–67.
4. Никонов В.А. Имена персонажей // Поэтика и стилистика русской художественной литературы. – М., 1979. – С. 68–80.
5. Стельмах М.П. Твори в 7-ми т. – Т.4. – К.: Дніпро, 1983. – 712 с.

УДК 81'373.46

НЮНЯ Т.Л.
(Тернопіль)

РОЛЬ МЕТАФОРИ У ТВОРЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті йдеться про механізм формування метафоричного значення та розкрити роль метафори у термінотворенні на основі прикладів англійської економічної літератури.

Метою дослідження є виявлення ролі метафори у творенні економічних термінів англійської мови. Метафора є одним із видів семантичної деривації чи словотвірної номінації (В.П. Даниленко, Д.Н. Шмельов). Вивчення особливостей номінації термінологічних наук є, безсумнівно, необхідним, тому що правильне розуміння закономірностей сучасного термінологічного словотвору допомагає здійсненню практичного термінотворення, актуальність якого не може викликати сумніву.

Проблеми термінологічного словотвору, термінологічної номінації та, зокрема, вивчення ролі метафори у творенні термінів неодноразово привертала увагу багатьох науковців (див. праці Н.Д. Арутюнової, І.Я. Журавльової, В.П. Даниленко, Т.І. Панько, В.Н. Телія та ін.).

Номінація наукових понять має певну специфіку порівняно з номінацією загальноновживаних понять. Процес термінотворення має свідомий і регульований характер [1, с. 24; 2, с. 91]. Крім того, важливою умовою у термінотворенні є виділення достатніх і необхідних ознак, на підставі яких подається дефініція.

Типи номінації реалізуються у різних способах творення нових чи використання готових номінативних одиниць. За результатами дослідження, творення економічних термінів в англійській мові зумовлене дією таких основних способів:

1) семантичної деривації чи термінологізації, використання для позначення наукового поняття вже існуючого слова загальноновживаної мови за допомогою метафори чи метонімії, перехід цього